

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
שלח
סיון ה'תשע"ז ב'שכ"ח
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

נושאי השיעור

בדין המתנת שש שעות בין אכילת בשר לאכילת חלב.
השלמה לגבי השאלה – כיצד רבינו הקדוש אמר על אשת רבי אלעזר שהיא רשעה.
תשובה לשואל – האם שינה בין אכילת בשר לחלב מועילה להמתין פחות משש שעות.

תשובה לשואל – מה המקור לכך שראוי לא לקצוץ צפרניים בלילה.
שירה חדשה שחיבר מרן שליט"א לשמחת בר מצוה, 'יום ששון בר מצוה' וכו'.
שבח הספר 'פסקי שע"ה' על הלכות נדה ונשואין כולל טבלאות לפרטי ההרחקות,
מאת הרה"ג נתנאל עומיסי שליט"א מו"צ בבית ההוראה פעולת צדיק – מודיעין
עילית, ושתי הערות בעניינים אלו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il
להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 528
מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 404

השיעור מוקדש

להצלחת ורפואת הרך הנימול נתנאל בן ידידנו הרב
אבישי מהצרי הי"ו, וכן להצלחת ורפואת היולדת
עדיה בת אברהם.
לע"נ רבי משה בן זכריה. תנצב"ה.

התירוץ לזה הוא, שמשמע מכאן שאם מר עוקבא אשר הוא מחכמי התלמוד, לא החמיר על עצמו בזה, קל וחומר עלינו הקטנים, שאין אנו צריכים להחמיר בזה. לכן הרמב"ם לא הביא בזה אפילו צד חומרא.

מדברי הרי"ף בסוגיא זו היה מקום להבין שיש צד להחמיר בזה. שהרי הוא אומר ששיעור ההמתנה הוא לכל הפחות כמו בין סעודה לסעודה, אבל מהרמב"ם נראה שאין צריך להחמיר יותר מזה.

גם הגרי"ח בשו"ת תורה לשמה [סימן רי"ב] כתב, דכיון שהאר"י לא החמיר בזה, לא נכון לשום אדם לעשות עצמו חסיד יותר ממנו, וקיימא לן שכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, יעוש"ב.

השלמה לגבי השאלה – כיצד רבינו הקדוש אמר על אשת רבי אלעזר שהיא רשעה.

לכאורה יש ללמוד מכאן תשובה לגבי הנושא שדיברנו עליו בשיעור הקודם, כיצד רבינו הקדוש קרא לאשת רבי אלעזר 'רשעה' [בב"מ פג. לפי לשון ב' ברש"י שם] בזה"ל, תניא אמר רבי, כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל. והסברנו את הדבר בס"ד, כיצד ומדוע קרא אותה רבי 'רשעה'.

הבאנו כמה מהלכים בס"ד לתרץ קושיא זו. אולם כיון שחכמי הדור לא הסכימו עם רבי אלעזר עצמו, עד כדי שרבי יהושע בן קרחה בקפידתו אמר לו – 'חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה', כמבואר בגמרא שם.

ואף שלפי הגמרא בחולין הנ"ל היה אפשר להבין ולהסביר את פירוש המלים 'חומץ בן יין', דהיינו שאינו חסיד כמו אביו. וכן הסביר הרשב"א בתשובותיו [חלק ח דף שמה], וטענתו בפיו, וכי אפשר לומר חלילה שרבי אלעזר

השיעור מוקדש להצלחת ורפואת הרך הנימול נתנאל בן ידידנו הרב אבישי מהצרי הי"ו, וכן להצלחת ורפואת היולדת עדיה בת אברהם, אכ"ר. וכן מוקדש לע"נ רבי משה בן זכריה. תנצב"ה.

בדין המתנת שש שעות בין אכילת בשר לאכילת חלב.

במסכת חולין [קה]. מובא כך, אמר רב חסדא, אכל בשר, אסור לאכול גבינה. גבינה, מותר לאכול בשר. אחרי בשר אסור לאכול גבינה, ואפילו שאין זה אכילת בשר וחלב ממש ביחד, גם כן אסור.

מביאה הגמרא אח"כ, אמר מר עוקבא, אנא להא מילתא, חלא בר חמרא לגבי אבא – מר עוקבא אומר שבעניין אכילת גבינה ושאר מאכלי חלב אחר מאכלי בשר, הוא אינו נוהג כמו אביו, ויש לו צער על זה. מפרש רש"י. חלא בר חמרא. לדבר זה אני גרוע מאביו, כחומץ בן יין.

מבאר מר עוקבא את ההבדל ביניהם, דאלו אבא כי הוה אכיל בשרא האידאנא, לא הוה אכיל גבינה עד למחר עד השתא – אבי היה ממתין בין אכילת בשר לאכילת חלב מעת לעת. ואלו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא אכילנא – ואילו אני נזהר מאכילת חלב רק באותה סעודה, אבל בסעודה שלאחריה אני אוכל חלב.

הרמב"ם [מאכלות אסורות ט כח] מסיק מגמרא זו שצריך לחכות בין אכילת בשר לאכילת חלב שש שעות. והטעם לזה הוא מפני שזהו שיעור סעודה לתלמיד חכם, עיין לחם משנה שם, ואכמ"ל.

והנה הרמב"ם אומר ששיעור ההמתנה הוא כמו שש שעות. ויש להבין מדוע לא כתב הרמב"ם ששיעור שש השעות שהוא הזכיר הוא לכל הפחות, שהרי מר עוקבא היה מיקל כשנהג כך?

אפילו הכי בדבר זה טועה רבי אלעזר טעות חמורה עד כדי שראוי לקרותו רשע בשביל כך.

אם בגלל סיבה זו בלבד יכל רבי יהושע בן קרחה לקרוא לרבי אלעזר 'רשע', סבר רבי שגם הוא יכול לקרות את אשתו של רבי אלעזר 'רשעה'. ולא נאמר חלילה שכוונתו למשמעות מילת גנאי זו לגמרי, אלא שבפרט מסויים זה, שביטלה אותו מפריה ורביה, נעשית רשעה בעבור כך.

כשאנו מדברים על גדולי עולם כאלו שאיננו מגיעים לקרסולי רגליהם, אנו צריכים להיזהר בלשוננו, ואנו רק מנסים להבין מעט את המושגים באופן שטחי.

בגלל שהנושא הוא רחב, ובשיעור הקודם הרחבנו בו בס"ד כדבעי, נזכיר כעת את הנוגע לענייננו בקצרה. הסברנו את סירובה של אשת רבי אלעזר להינשא לרבינו הקדוש, בגלל שהוא כבר היה נשוי. והבאנו לזה ראיה מהגמרא בכתובות [קג], שם נאמר שרבי צווה את בניו לפני פטירתו 'היזהרו בכבוד אמכם'.

צריכים להעיר שהסבר זה הוא טעות, שהרי הגמרא שם הקשתה מדוע צריך רבינו הקדוש להזהיר את בניו שיזהרו בכבוד אמם, והרי מפורש בתורה פֶּיַד אֶת אִבִּיךָ וְאֶת אִמֶּךָ. וכי יש איזה צד שבניו לא יקיימו את מה שכתוב בתורה?

מתרצת הגמרא על כך, אשת אב הוא. והיינו שהיא לא היתה אמם. הרי לנו שהיה תקופה בה רבי היה אלמן. נמצא שאין לנו הכרח שרבי היה נשוי בכל ימיו, שהרי הוא לקח אשה נוספת, כמבואר במסקנת הגמרא, ומסתבר לומר שבשעה ששלח רבי לדבר באשת רבי אלעזר היה אז אכן פנוי בלא אשה.

בירושלמי [כתובות יב ג] ובבראשית רבה [ויח] פרשה קא] מבואר שאמר רבי בלשון קצת אחר, אלמנתי לא תזוז מתוך ביתי. הרי מבואר

היה רשע, וכי שייך לומר שהוא טעה ולא ידע שאסור למסור אנשים למלכות? ואף אם נאמר שהם רשעים, גנבים ומזיקים וכו', עדיין זה לא מספיק להתיר למסרן למלכות?

תירץ הרשב"א ואמר שאין כוונת רבי יהושע בן קרחה לכנות את רבי אלעזר רשע, אלא להעיר לו ולומר שאין הוא חסיד כמו אביו רשב"י. כי לדעת רבי יהושע בן קרחה, לא יתכן שרשב"י יעשה דבר כזה.

ועב"פ משמע שרבי אלעזר ברבי שמעון לא הסכים עם שיטתם, שהרי הוא השיב לטענת רבי יהושע בן קרחה ואמר, 'קוצים אני מכלה מן הכרם'. דבר זה יובן יותר עפ"י מה שפירש הרב בן יהוידע שם, שרבי אלעזר הכיר וידע בחכמת הפנים, ומהגם שמצינו שהיה לרבי אלעזר גילוי אליהו. ולכן יש לומר שידע רבי אלעזר באנשים אלו על ידי הבטה בפניהם, שהם חייבים מיתה. ויש לזה ראיות מהגמרא.

הרי שנפלה מחלוקת בין החכמים בזה. רבי יהושע בן קרחה אחז שאסור למסור את הגנבים למלכות, ורבי אלעזר אחז בחכמתו ובתבונתו שיש גנבים שאכן צריך למסרם למלכות. ולא נוכל להכניס את ראשנו הקטן במחלוקת התנאים הקדושים האלו.

אבל כל זה דלא כרשב"י, שהרי רשב"י מסביר שם שרבי יהושע בן קרחה התכווין לומר עליו שהוא רשע בן צדיק, וכי אפשר לומר שרבי יהושע בן קרחה לא הכיר במעלותיו העצומות של רבי אלעזר?

התשובה לזה היא, שרבי יהושע בן קרחה סבר כי למרות כל צדקותו וגדלותו של רבי אלעזר, ולמרות שאביו רשב"י אמר [סוכה מה: וסנהדרין צ:]: ראייתי בני עלייה והם מועטים וכו'. אם שניים הם, אני ובני הם. ולמרות שסבל גם צער מערה במשך י"ג שנה, ולמרות שאר מעלותיו,

משש שעות, או שגם בזה צריך להמתין שש שעות? והספק הוא האם שש שעות נאמרו רק על אדם ער, או גם על אדם ישן?

הנפקא מינה בין ישן לער היא בעיכול, כי עיכול האדם הישן מהיר יותר מעיכול אדם ער. והנה בשינת הצהריים כנראה שאין משמעות גדולה לעיכול, אבל בשינת הלילה מורגש שהאוכל מתעכל במעיים.

כתב הרב ישראל מאיר חדר כך, שמעתי בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהורה להקל בזה. וגם בספר פסקי תשובה [ח"ג סימן רפה] כתב להקל בזה. ונתנו טעם לזה, היות שבשעת השינה העיכול הוא יותר מהיר מאדם שהוא ער, ולכן כבר נתעכל הבשר פחות משש שעות.

והנה צריך להוסיף לחדד את הדבר, שאין השינה מתירה לאכול מיד כשיקום בכל גווני. ואף שבספר הנ"ל לא נתן שיעור עד כמה מותר כבר לאכול, הרב דעת קדושים (מבוטשאטש) נתן שיעור ואמר שאין מותר לאכול אחר השינה, אלא אם עברו ארבע או חמש שעות, אבל בפחות מזה אסור.

עיקר סיבת ההמתנה בין בשר לחלב שש שעות, במחלוקת שנויה. הרמב"ם נתן טעם לדבר ואמר [שם], שאסור מפני שעד אז, הבשר נשאר בין השיניים. ורש"י נתן טעם [חולין קט]. ד"ה אסור לאכול] – מפני שהבשר, נמשך טעם שמנוניתו עד שש שעות, והוא נדבק בפה. לכן יש להמתין שש שעות, מפני שבכך מתעכל האוכל במעיו.

והנה מה שמבואר בדברי הפוסקים דלעיל, שעל ידי השינה האוכל מתעכל טפי, לכאורה זה מספיק דוקא לפי טעמו של רש"י, אבל מה נאמר לפי טעם הרמב"ם?

אמנם בהיות שלא מסתבר שבעלי חידוש זה תלו את חידושם במחלוקת זו, והקילו נגד

שאינ המדובר באמם, וזו אכן מסקנת הבבלי. לא כמו ששמעע בהוה אמינא שם – 'היזהרו בכבוד אמכם'. כי האמת שהיא לא היתה אמם.

יעקב אבינו אמר ליוסף, הָבוּא נְבוּא אָנִי וְאִמִּי וְאֶחָיִךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה [בראשית לו יא]. וכונת תמיהתו היא, הרי רחל כבר מתה, וכיצד יתכן שהיא תבוא להשתחוות לך?

מתרצים על כך חז"ל בבראשית רבה, ורש"י מביא זאת בפירושו לשם, שאפילו שרחל לא היתה אז בין החיים, מכל מקום הכוונה היא לבלהה. וז"ל המדרש [וישב פרשה פד], ולא היה יעקב אבינו יודע שהדברים מגיעים לבלהה שפחת רחל, שגידלתו כאמו.

אם כן הכא נמי כשאמר להם רבי 'היזהרו בכבוד אמכם', אין הכוונה לאמם ממש, אלא לאשה אחרת שנשאה, והיא היא שגידלתם, ומשום כך קרא אותה רבי – 'אמכם'.

מסיקה הגמרא שם שכוונת רבי היתה שיכבדוה גם אחרי מיתתו. והיינו שמהפסוק לבד היינו לומדים שאין חייבים לכבד אותה אלא רק בחיי האב, אבל כאן ציווה אותם רבי שיכבדוה גם אחרי מיתתו, כיון שהיא גידלה אותם.

נמצאנו למדים שמהגמרא הזו אין ראייה שאשת רבי אלעזר לא רצתה להתחתן עם רבי מפני שכבר היה נשוי, והיא לא היתה מעוניינת להיות צרה. כי מסתבר שאם רבי שלח לדבר בה, כנראה שהיה אז אלמן. אמנם אין כאן מקום להאריך בזה, כיון שאנו עוסקים כעת בעיקר בדברי הלכה ולא בדברי אגדה.

תשובה לשואל – האם שינה בין אכילת בשר לחלב מועילה להמתין פחות משש שעות.

לגבי בשר בחלב, מה שפתחנו את השיעור, שלח לי ידידנו הרב ישראל מאיר חדר הי"ד שאלה מעניינת. אדם שאכל בשר וישן, האם כשיקום יכול לאכול בשר אפילו שעברו פחות

מסתבר ששפיכת חלב זו היתה משונה אצלו, לא היה מצוי שיישפך לו חלב. ומזה הבין כי מן השמים רוצים שלא ינהג כך.

כיוצא בזה מספרים על הגר"א. דעת הגר"א היתה שגם בחו"ל צריכים לברך ברכת כהנים בכל יום, היפך מנהג האשכנזים המפורסם עד היום, שלא לברך ברכת כהנים בכל יום אלא רק בחגים, ודוקא במוסף. טעמם הוא מפני שאין השמחה שרויה אלא ביו"ט.

הגר"א סבר למעשה שאין מנהג זה נכון, וצריכים הכהנים לברך ברכת כהנים בכל יום ויום. הגר"א לא התחשב בכך שהרמ"א [סימן קכח סעיף מד] סובר בהיפך, שכן המנהג במדינותיהם. מפני שדרכו היתה לשנות לעצמו בבית מדרשו את המנהגים, אם היו לו ראיות מבוססות להיפך מהן.

מה שהאשכנזים נוהגים כיום לברך בכל יום ויום ברכת כהנים כמו אצלנו, זה בגלל הוראת הגר"א. אמנם זה רק בתחומי ארץ ישראל. אך מאזור חיפה וצפונה, נוהגים האשכנזים, גם החסידים שלא לברך ברכת כהנים אלא רק ביו"ט במוסף, וכן בכל שבת במוסף, ועשו זאת בעין פשרה.

והנה, למרות שכך סבר הגר"א להלכה, הוא לא עשה מעשה כשיטתו, מפני מעשה שהיה. הגר"א אמר לכהן באחת השבתות, "מיום ראשון אתה עולה לדוכן" ולמרבה הפלא, במוצ"ש זו, אותו כהן הלך לבית עולמו רח"ל... שמע זאת הגר"א ואמר "אם הדבר כך, אזי משמים אות הוא שאין לנהוג כך למעשה". מאז המשיכו בבית מדרשו את המנהג שהכהנים לא עולים לדוכן אלא בימים טובים.

אומרים שהגר"א סלנטר אמר שהוא אינו יורד לסוף דעת הגר"א בזה, כי אם הוא החליט שנכון עפ"י ההלכה לעלות בכל יום וכך צריך לעשות, מדוע הוא התפעל מכך שהכהן מת,

דעת הרמב"ם. נראה שגם לפי דעת הרמב"ם יש מקום להקל, מפני שבזמן השינה האוכל נמאס בשיניו.

וביאור הדבר הוא, שהנה לפי דעת הרמב"ם מותר לאדם לאכול חלב שש שעות אחרי בשר, ואפילו אם רואה ומרגיש שעדיין נותר לו אז בשר בין השיניים. אמנם אנו מחמירים לנקות את השיניים ולהסיר את שיירי הבשר לצאת דעת רש"י, אבל לדעת הרמב"ם גופא אין בזה חשש, מפני שאחרי שש שעות, הבשר כבר נסרח ונרקב בשיניו. וכנראה, כן הוא גם בענייננו, שהבשר נסרח ונרקב בשינה יותר מהר ממה שהוא נסרח ונרקב בעוד שהאדם ער. אמנם לא ראיתי זאת מפורש בספר הנ"ל, אבל הדעת נותנת כן, כי בזמן שהאדם ישן ופיו סגור [ולא נכנס אוויר], הבשר נסרח ונרקב יותר מהר [ויש לדון שלפי טעם זה, יהיה מקום לשיטתו להקל גם בשינת היום].

הרב ישראל מאיר חרד הי"ו בשאלתו דלעיל הוסיף לכתוב כך, בתשובות דברי ישראל [להגר"י וועלץ זצ"ל סוף ח"ב בהערות על מנהגי החתם סופר] הביא מעשה, שהחתם סופר העלה גם כן כי מה שצריך להמתין שש שעות הוא דוקא באוכל ביום, אבל באוכל בלילה וישן אח"כ, מותר לשתות חלב אף שלא עברו שש שעות, שבזמן שהאדם ישן גופו ממהר העיכול – החתם סופר בירר את העניין הזה, והגיע למסקנא שאם האדם ישן בלילה, כיון שהאוכל מתעכל יותר מהר על ידי כך, אינו צריך להמתין שש שעות.

המשך המעשה הוא שהחתם סופר רצה לנהוג כן למעשה. הוא הכין לעצמו קפה עם חלב לשתות אחר שקם לפנות בוקר, פחות משש שעות מעת אכילת הבשר, ברם נשבר הכד והחלב נשפך. אמר החת"ס לעצמו שמן השמים לא מסכימים להוראתו ולא פלוג רבנן בין יום ללילה.

הרי היה לו לומר שהגיע זמנו למות, וכי בגלל זה תשתנה ההלכה?

(כתבתי המעשה דלעיל, כפי זכרוני מזה עשרות שנים, אך כעת ראיתי בפסקי תשובות סימן קכ"ח דף מ"ט הערה 415 שמובא בסגנון אחר לגמרי, וצריך לברר).

כנראה שצריך לתרץ ולומר שהגר"א חשש לסכנת נפשות, והיינו שלעצמו הוא לא היה חושש לנהוג כן, אך הוא חשש להכניס אנשים אחרים לסכנה מפני סברתו.

גם הסיפור דלעיל על החתם סופר שנשפך עליו החלב הוא כעין זה. בגלל שנשפך החלב ונשבר הכלי, סבר החתם סופר שמן השמים רוצים שהוא לא ינהג כפי הוראתו. [אמנם יש הבדל בין העניינים, כי כשנשפך חלב זה לא כ"כ נורא... אבל במעשה המסופר על הגר"א, זה נוגע לפיקוח נפש].

ובכל אופן נחזור לענייננו, כיצד יש לנהוג למעשה, והאם יש חילוק בין בשר בהמה לעוף?

שאלה מהקהל: מה יהיה הדין באדם שגם בזמן שהוא ער, עיכולו מהיר משל אדם רגיל?

תשובת מרן שליט"א: בכה"ג ברור שאנו אומרים דלא פלוג רבנן, שהרי אי אפשר שלכל אדם יהיה שיעור אחר. אמנם לגבי שאלתנו בלילה, לא אומרים בפשיטות שגם בזה לא פלוג רבנן, מפני שאפשר להורות הוראה כללית לכולם שבלילה אין צריך להמתין שש שעות.

בספרים מוזכר נושא מהירות העיכול בלילה בהדיא. בשו"ע המקוצר [סימן קמ סעיף כג] בתוך דיני שמירת הגוף עפ"י הטבע כתבנו בס"ד כך, השינה הממוצעת, טובה לבריאות הגוף, מפני שיתעכל מזונו אז וינוחו חושיו. והיינו שהשינה גורמת למזון שיתעכל במעיו. ומצויין שם בעיני יצחק המקור לכך, מספר צדה לדרך (למהר"ם בן זרח) ושביילי אמונה.

מפני דבר זה נאמרה הלכה נוספת, והיא, שבתחילת הלילה ישנים על צד שמאל, ומשעת חצות ואילך ישנים על צד ימין. המקובלים נותנים לדבר טעם עפ"י הסוד. אולם הפשט הפשוט להלכה זו הוא מחמת העיכול, והיינו שבתחילת הלילה שאז עוד נמצא המזון במעיו, יש לישן על צד שמאל. מפני שאז נשען הכבד על האיציטומכא, וממילא פעולה זו ממהרת העיכול. אבל אם ישן גם בתחילת הלילה על צד ימין, הרי זה יגרום עיכוב לעיכול. [עיין בכל זה בשו"ע המקוצר סימן נב סעיף ה].

שאלה מהקהל: על הצד שאפשר להקל בלילה, האם אפשר לחלק בין שינת לילה לשינת יום? תשובת מרן שליט"א: מסתבר שיש חילוק, ואם אנו רוצים לסמוך להקל מפני דברי החת"ס, אין לנו להקל אלא במה שהוא היקל, דהיינו בשינת לילה להקל ולא בשינת יום. ואף שגם ביום יש עיכול מסויים וכדלהלן, אין לנו מקור להתיר אלא בשינת לילה.

הראיה לזה ממה שכל הפוסקים אומרים שיש לחלק בין בשר לחלב כשיעור שבין סעודה לסעודה, ולא חילקו בין ישן בינתיים ללא ישן בינתיים. מסתבר מכך שהם הבינו שגם הישן ביום צריך להמתין שש שעות [ואליבא דאמת צריכים לבדוק האם עיכול הלילה מהיר יותר מעיכול היום, או שיש חילוק ביניהם].

בספר דברי פנחס [מייערס סימן נא אות כט דף רסז] כתב בזה"ל, ובמגד חדש הביא צד קולא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאחר שינה אפשר להתיר לאכול גבינה אחר שלוש שעות מאכילת בשר, ולסמוך על מנהג בני אשכנז להמתין רק שלוש שעות בין בשר לחלב וכו'.

וכתב שם שאין ההיתר בשינת שלוש שעות אלא אחר אכילת עוף, ולא בבשר בהמה. ויש לצרף לדבריו שיטת הדעת קדושים סימן פ"ט דין ב' שכתב, מי שישן בינתיים, יכול

קדושים [סימן פטדין ב] למהר"א מבוטשטש כתב במפורש שהקולא היא לשעה או לשעתיים, דהיינו שאחר ארבע או חמש שעות כבר אפשר לאכול חלב, כמו שהקדמנו למעלה.

ממשיך בספר שערי תורת הבית, אכן דבר זה לא מובא בגדולי הפוסקים, וגם לא נראה, כי אדרבה העיכול הוא יותר אטי כשאדם ישן מכשהוא ער. הוא טוען דאיפכא מסתברא, העיכול מהיר יותר בשעה שהאדם ער מזמן שהוא ישן. וזה מרגישים בחוש. כי אדם ישן הרבה שעות ומתעורר ואינו רעב, אחר זמן כזה שהיה רעב כבר, באם היה נשאר ער.

הוא עושה השוואה בין אדם ער לאדם ישן. אדם ער שעוברים עליו כמה שעות בלא אוכל, הוא מרגיש רעב, ואם באותו פרק זמן הוא יישן, הרי הוא לא ירגיש רעב כלל בשעה שיקום, נמצא בהדיא שהאוכל אינו מתעכל בשינה במהירות כמו באדם שהוא ער.

למעשה, חושבני שאי אפשר להתווכח עם סברת המקילים, ואמנם איני יודע מה הרופאים אומרים בזמנינו, ודעתם חשובה לכאורה כי כיום יש להם אמצעים משוכללים לבדוק ולחקור היטב את העיכול בשינה, אבל הקדמונים אמרו כבר שהעיכול בלילה מהיר יותר מהיום.

לגוף טענת הגר"י טשזנר צריך ליישב כך. בשו"ע המקוצר שם [סימן קמ סעיף ב] הסברנו בס"ד כי האדם צריך את האוכל בשביל חום הגוף, והיינו שקיום הגוף הוא על ידי חום זה. ואם האדם לא אוכל, חום גופו הולך ונחלש עד שהוא כבר לא יכול להחזיק מעמד רח"ל. כעין שמוסיפים עצים על האש שמתגברת הבעירה, כך האוכל בגוף האדם.

עתה מובן מדוע כשאדם לא חש בטוב וחום גופו עולה, אין לו תיאבון לאכול מאומה. מפני שגופו חם בלאו הכי, והרי הקדחת מספקת לו את חומו הנדרש ואין לו צורך לאכול.

להקל בשעה או שעתיים מחמת השינה, שזוהי מאותו הטעם שמשנתנה מהירות העיכול.

וכן מובא בסידור בעל התניא להגר"ז זצ"ל, שער המילה קמ"ז ע"ב בשם חכמי הרפואה, שעיקר העיכול הוא בשעת השינה. זהו גם הדבר שהבאנו לעיל מספר שו"ע המקוצר, ומקורו מהקדמונים.

אבל בזכרון משה מכתב ט"ז אות א' הביא בשם הג"מ דניאל פרוסטיץ זצ"ל ראב"ד פרשבורג, ששמע מפי החת"ס שבעיונו בהלכות בשר בחלב המציא לחדש שעיקר שהיית שש שעות אחר בשר מטעם גמר העיכול, הוא רק לאוכל ביום. אבל האוכל בשר בלילה וישן אח"כ, אף שלא עברו עדיין שש שעות מזמן אכילת בשר, מותר לשתות חלב, כי על ידי שינה ממהר האוכל להתעכל.

ואחר שבירר החת"ס דבר זה, הכין לעצמו אחר שאכל בשר בערב כוס חלב לשתות אחר שינת הלילה. אך כאשר קם ללמוד, לקח הכלי עם החלב לתתו על האור להחם, (ו)נשבר הכלי ונשפך הכל לארץ. ואז אמר שזהו סימן מן השמים שאין מסכימים להוראה זו, אלא לא חילקו החכמים בזמן השש שעות מיום ללילה.

בספר שערי תורת הבית [להגר"י טשזנר סימן ד אות יד דף נג] כתב בזה"ל, יש שרצו לומר, שאם ישן אחר אכילת הבשר, אחר שקם משינתו, מותר לאכול חלבי אף תוך שש שעות (עיי' בספר פסקי תשובה ח"ג סימן רפ"ה), ונתנו טעם לזה, היות שבשעת השינה העיכול הוא יותר מהיר מכשאדם הוא ער, על כן כבר התעכל הבשר.

אולם לא פורש אחר כמה זמן ניתן להקל, אם אחר חמש או ארבע שעות או פחות.

הגר"י טשזנר לא ראה את הדעת קדושים שמגדיר בכמה שעות אפשר להקל, כי הדעת

אסמכתא. נאמר במקרא, הַפֶּשֶׁר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִפְרָת [במדבר לב יא], ובפסוק זה יש שש מלים לרמוז על המתנת שש שעות, והיינו כדעת הרמב"ם, שבמשך שש שעות הבשר עודנו בין השניים. (עיינ עיני יצחק על ש"ע המקוצר סימן קל"ז הערה כ"ד ד"ה וליכא).

ואף שקבעו כי ההמתנה היא שש שעות, לא ברור שזה צריך להתקיים בכל מצב, והרי בעניין שאלתנו יש אומרים שמספיק לחכות פחות משש שעות. ואין ראייה ממנהג העולם להקל, כי אי אפשר לדעת מה העולם נוהג בזה, והיינו שאין לנו יודעים בבירור האם האנשים שותים חלב בבוקר למרות שאכלו בשר פחות משש שעות.

וכמו"כ אין להביא ראייה לאסור, מהפוסקים שהחמירו בסתמא ואמרו שיש להמתין שש שעות, כי אפשר לומר שסתימת מורה שכוונתם להחמיר בשנת הצהריים, והיינו שאפילו מי שישן בצהריים ימתין שש שעות. או בכל שעות אחרות ביום. 'מסעודתא לסעודתא', פירוש מסעודת הצהריים לסעודת הערב. אבל לגבי שינת הלילה, אין לנו הכרעה מדבריהם לחומרא, כי הם לא דיברו כשהאדם קם לפנות בוקר. ואין שום הוכחה למתירים ממנהג העולם, כי אין תורת מנהג על דבר זה מפני שאינו מצוי.

נמצאנו למדים שאי אפשר להוכיח את ההיתר, ומאידך אי אפשר לסתור אותו. לכן ראוי להחמיר בזה, אבל המיקל יש לו על מי לסמוך, כי אין שיטת המקילים מופרכת, ויש מקום להבין כך.

הרי לנו למסקנא שבשעת הצורך ובשעת הדוחק אפשר להקל, ובפרט בבשר עוף יש מקום להקל יותר. אבל בדרך כלל אין ראוי לפרוץ גדר ולהקל בזה, ויש להשתדל מאד להמתין שש שעות.

זה הטעם גם כן לגבי שינה. בזמן שרגלי האדם קרות בעת שינתו, הוא לא יכול לישן כראוי, כנראה שהסיבה לזה מפני שבזמן השינה חום הגוף עולה, ומפריע לחום זה קרירות הרגליים. זוהי הסיבה שהאדם גם לא רעב בזמן שינתו. כיון שהשינה מעלה את חום הגוף, ממילא אין לו הרגשת רעב, כי את חום הגוף שמספק האוכל מספקת לו כעת השינה.

שאלה מהקהל: לפי סברא זו, מדוע כשהאדם מתעורר משינתו הוא לא מרגיש רעב בבת אחת?

תשובת מרן שליט"א: כי אין תחושת הרעב וחוסר החימום מגיעים בבת אחת – תיכף ומיד כשהוא קם, אלא אחר חצי שעה או שעה.

אנו נשארים עם מה שפתחנו, שצדקה טענת המתירים. אין ספק שהאוכל ממהר להתעכל בגוף בשעת השינה, ומה שאין תחושת רעב, אין זה בגלל חוסר העיכול, אלא בגלל חום הגוף.

הרמב"ם [שם] לא אומר שצריך לחכות שש שעות בדיוק, אלא 'כמו שש שעות'. ואין המדובר בשעות זמניות אלא בשעות קבועות שהם ששים דקות. ומשמע מדבריו, שבכמה דקות פחות משש שעות, אין איסור לאכול חלב.

אף שידוע שהמאירי אומר שמחכים באכילת חלב אחר אכילת בשר 'חמש או שש שעות', בשו"ע המקוצר [סימן קלו סעיף ט] כתבנו בס"ד שאין להקל בזה, וצריך להמתין שש שעות.

שם הוספנו לדון לגבי נשים הרות ומניקות, ועוד לגבי מנהג כמה מקומות שחיכו שלוש או ארבע שעות, יעו"ש. ובדרך כלל מקובל בקהילותינו להחמיר בזה ולחכות שש שעות, וזה חק ולא יעבור, שש שעות.

וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. גם המתנת שש שעות יש לה רמז מהפסוק, והוא בעין

להסתפר בלילה. וגם בזה נפלו חילוקי דעות. אבל צפרניים מנלן לאסור עפ"י המקובלים?

השבתי להם, "אין ספק שהדבר מפורש בספרים, וכיון שהדבר מפריע לכם אני בלי נדר אחפש זאת בספרים". ואכן כך עשיתי, רק שהפסקתי באמצע, כי ראיתי שדבר זה אכן מובא בהרבה ספרים, ואין צורך לתור אחריה עוד. ואף שאינה מפורשת בספרים הידועים, היא מובאת בהרבה ספרים שונים, ומסתמא יש לזה מקור מפורש.

צינתי לכך כמה מקורות וכדאי לדעת זאת. בספר הליכות השבת [להגרא"י גורדון דף מ הערה רכט] כתב בזה"ל, במגן אברהם כתב שהאר"י נזהר שלא לגלח שערו אחר שעת מנחה כל שלא התפלל מנחה ואף בערב שבת – מובא במגן אברהם שהאר"י לא היה מסתפר אחר חצות, ויש נדון מדוע, האם זה בגלל שהוא עדיין לא התפלל מנחה, והטעם הוא לפי הפשט. או שהטעם הוא עפ"י הסוד, ללא קשר לתפילת המנחה.

אם כותבים איזו הלכה משם האר"י, מסתמא מתכוונים שהדבר הוא עפ"י הסוד, וכפי הפירוש השני. אמנם כמה גדולים סברו שאין בדבריו שום חידוש מעשי, ומעשהו זה היה עפ"י הפשט, מפני שאסור להסתפר סמוך למנחה.

אין כאן מקום להאריך בנדון זה. אנו נדבר בדעת הסוברים שהדבר נכון עפ"י הסוד, ויש בזה עניין גבוה. ז"ל הליכות השבת שם, אך יש שכתבו שטעם האר"י הוא עפ"י קבלה, מפני שלאחר חצות היא שעת התגברות הדינים, ומפני זה לשיטתו אין ליטלן בלילה. עיקר דבר זה ידוע הוא, שבליילה מזמן מנחה ואילך יש התגברות הדינים, וזה נרמז בפסוק בתהלים, **בּו תְּרַמֵּשׁ כָּל חַיְתוֹ יַעַר** ותהלים קד כו. אז שולטת מדת הגבורה.

מי שנצרך להקל בשעת הדוחק, ישתדל להחמיר שלא לאכול חלב אחר ארבע שעות, שהיא קולא גדולה יותר. אבל אחרי חמש שעות יש יותר מקום להקל.

ואף שיש רמז מן הפסוק שצריכים להמתין שש שעות, 'הבשר עודנו' וגו', וחשוב לנו הרמז. צריך לתרץ ולומר שאנו לוקחים חמש מלים כנגד חמש שעות, עם הכולל...

נסכם את הדבר ברור. אין לפרוץ גדר להקל בזה. אבל מי שדחוק ויש לו צורך לשתות חלב, אם ישתה אחר חמש שעות הוא אינו מופרך, [כי לפי שיטת המאירי מחכים תמיד חמש שעות], ובפרט בבשר עוף אפשר להקל.

שאלה מהקהל: רציתי לברר בעיקר הדבר, האם צריכים להמתין שש שעות בדיוק? תשובת מרן שליט"א: כבר אמרנו שאפשר להקל בפחות כמה דקות, כגון עשר דקות, כי הרמב"ם אומר 'כמו' שש שעות.

שאלה מהקהל: לכאורה יש להוכיח שצריך להחמיר גם אחרי השינה, מפני שאביו של מר עוקבא היה ממתין כ"ד שעות מעת לעת עד שהיה אוכל חלב, כמובא בגמרא בחולין דלעיל. ומדוע המתין כ"כ, שיאכל מיד בבוקר? תשובת מרן שליט"א: אולי כי בדרך כלל זמן הסעודה הוא בצהריים, ולא מצוי שישתו חלב בבוקר, ודבר הכתוב בהוה. אבל בלאו הכי הוא נקט לחומרא, ואנחנו מדברים מצד הדין.

תשובה לשואל – מה המקור לכך שראוי לא לקצוץ צפרניים בלילה.

הרב חצרוני יצ"ו הפנה את תשומת לבי למה שדנו כמה אברכים באיסור קציצת צפרניים בלילה עפ"י הסוד, מהו המקור לזה? הם טענו שחיפשו בכל הספרים, ולא מצאו זאת כתוב. מה שכן מצינו בפוסקים [מגן אברהם סימן רנא סק"ה] הוא לגבי תספורת, שהאר"י הורה שלא

וטעם מניעת נפילת הפנים אחר שקיעת החמה הוא מפני שבתפילת ערבית אין נופלים על פניהם בשום אופן, ומובן מזה לכאורה שכל שנפילת הפנים הוא אחר שקיעת החמה, אסור לאמרו. אבל יש אומרים שאחר שקיעת החמה אפשר עדיין לומר נפילת פנים, אבל בכניסת הלילה ממש אסור. הדבר שנוי במחלוקת ט"ז [סימן קלחסק"ח] ומגן אברהם [שם סק"ט], ואכמ"ל.

לכן מי שנופל על פניו בבין השמשות הוא לא מופרך, אבל אצלנו נוהגים להימנע מזה, ובסופו של דבר שכחו לגמרי מנפילת פנים במנחה, ואפילו יתפללו בצעריים לגמרי, ידלגו על הנפילת פנים.

צריך לחזור ולהדגיש שזו טעות, ואינו נכון כלל. כל שלא הגיעה השקיעה, צריך לומר נפילת פנים.

בספר הליכות השבת הביא את היוצא מדבריו לדינא בזה"ל, ויש שכתבו שהקפידא היא רק על השערות, ויש אומרים שהיא גם על נטילת צפרניים. הרי לנו בהדיא שיש מקור להחמיר בצפרניים, וכמו שהחמיר האר"י בגזירת השיער כך צריך להחמיר בגזירת הצפרניים. כל קצוות הגוף הן מקום אחיזת החיצונים.

הוא ציין לכמה ספרים בזה"ל, עיין עוד בשמירת הגוף והנפש (פרק ס"ח הערה א'), שו"ת יחיה דעת (ח"ד ס"ס כ'), שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן קנ"ג), קונטרס זרעו לברכה. לא ראיתי צורך לבדוק אחריו.

בקובץ 'אור תורה' [ניסן ה'תשע"א דף תשנב] הביאו בשם המקובל הרב יצחק כדורי זצ"ל בזה"ל, נשאל הרה"ג המקובל רבי יצחק כדורי זי"ע, "האם מותר לגזוז צפרניים אחרי חצות היום?" והשיב, מותר ["אפשר"]. ועוד שאלו, "האם בלילה מותר?" והשיב, "לא טוב".

מהרי"ץ [בעין חיים ח"א דף פא.] משבח את מי שהנהיג בזמנו אמירת פרשת 'העקידה' לפני תפילת מנחה, יעו"ש. אנו מעדיפים שלא לאמרה מפני התגברות דינים זו האמורה, כי מי שאמרה הוא בבעיא, מחמת שזה נראה כהתגרות בחיצונים, עיין מ"ש בס"ד בשו"ע המקוצר [עיני יצחק סימן נ הערה טז] על זה. ואף שחשוב מאד לומר פרשת העקידה, אבל בזמנים אלו שכח המזיקים גובר, אין כדאי להילחם בהם.

בתעניות יותר מקובל לומר פרשת 'העקידה', וכנראה שזכות התענית יכולה להגין עלינו. אמנם יש מקומות שלא אמרו פרשת העקידה אף פעם, לבד מראש השנה. ולבד מיום הכיפורים, בתנאי שיש פנאי לאמרו.

איני אומר שאסור לומר פרשת העקידה, אלא רק שאינו פשוט "לשבח" מנהג זה, כי יש אומרים שכלל לא ראוי לקרוא פרשת העקידה אחר חצות היום. (עיין עיני יצחק על ש"ע המקוצר סימן נ' הערה ט"ז, ועוד).

כל זה מדובר ביום אחר חצות, אבל בלילה הדבר חמור יותר. כמו שאנו נמנעים מנפילת פנים בלילה, וגם במנחה אחר ששקעה החמה, מפני שאז מוסכם יותר שאין להתגרות בחיצונים.

צריך להעיר על טעות נפוצה. יש תימנים רבים אשר "שכחו" שקיים נפילת פנים במנחה... ואפילו אם יתפללו מוקדם, הם לא יפלו על פניהם.

אנו צריכים לדעת שזו טעות. מה שלא מצוי אצלנו כ"כ נפילת פנים במנחה, הרי זה מפני שהיו מתפללים תפילת מנחה מאוחר, וכשהגיעו לנפילת פנים כבר שקעה חמה, ולכן דילגו על נפילת הפנים, כיון שמצינו שהיא מעוררת דינים.

שאלה מהקהל: האם מותר לגזוז הצפרניים ביום ששי אחר חצות, מפני כבוד השבת? תשובת מרן שליט"א: אין שום בעיאי, ואדרבה עדיף. עיין פסקי תשובות סימן ר"ס אות ד' דף קנ"ט, והערה 43 שם.

שאלה מהקהל: אם רוצה אדם לגזוז צפרני רגליו מבליילה, כי מחר הוא מתכנן לגזור גם את צפרני ידיו, ומפני שיש מזהירים להימנע מלגזוז צפרני ידיו ורגליו באותו יום? תשובת מרן שליט"א: ביום ששי לכבוד שבת, יש מקום להקל. ולמעשה אנו מורים שבערב שבת אין קפידא לגזוז את צפרני ידיו ורגליו יחד. אבל לדעת המחמירים בזה, יתכן שיש מקום להקל, ועדיף שלא להיכנס לשאלה זו. (ועיין ש"ע המקוצר סימן נ"ד סעיף ט"ז, והערה נ"ו שם)

שירה חדשה שחיבר מרן שליט"א לשמחת בר מצוה, יום ששון בר מצוה וכו'.

ביון שדיברנו על רבי אלעזר ברבי שמעון בר יוחאי, ויש אומרים שרבי אלעזר זה הוא הפייטן המפורסם מסידורי האשכנזים רבי אלעזר הקליר, לכן גם אנו נביא בס"ד שירה חדשה שחיברנו.

הרב סדר הדורות [לג:] מביא את הנדון על רבי אלעזר הקליר בזה"ל, כתב הרא"ש בברכות שרבי אלעזר הקליר הפייטן וכו', וכ"כ התוס' בחגיגה וכו', יעו"ש. נפל ויכוח בין המפרשים, אם רבי אלעזר הקליר הוא רבי אלעזר ברבי שמעון, או שזה חכם אחר.

אף שאבותי ע"ה היו מבעלי השיר, אני אין לי חלק בזה. אבל בערב בר המצוה לנכדי, יניק וחכים, ישראל תאם יצ"ו, בן הרב יאיר הי"ו, נחה עלי רוח השיר, ועלה בדעתי מן השמים לחבר שיר לכבוד השמחה.

אני רואה צורך להגיד זאת, כיון שאותם אברכים דלעיל היו בטוחים שאין לדבר מקור בשום ספר.

בספר דברי שלום [להר"א עפגין ח"ג דף תקלו] כתב בזה"ל, לילה הוא שליטת הדינים. וכשם שאין להסתפר וליטול צפרניים, ולהבדיל, אין לקרוא מקרא בלילה, וכן אין ליתן צדקה – עפ"י הסוד אין כדאי לתת צדקה בלילה. (הרחבתי על זה בס"ד בתשובה, ומקצתה כבר נדפסה באחד העלונים האחרונים של פעולת צדיק). אלא אם בא עני לקראתו והוא רעב או נצרך, בודאי שיתן לו, אך הוא לא יחזר ויחפש אחר העניים ליתן להם וכו'. הרי שמפורש בדבריו שאין ליטול צפרניים בלילה עפ"י הקבלה.

וזה הלשון בספר 'אוסרי לגפן' [חלק עשירי דף שה אות עג], שאלה. האם גם לנשים יש להקפיד מליטול צפרניים בלילה אפילו עודפות על הבשר? תשובה. כן. וכן הוא עוד שם [חלק אחד עשר דף תרסד אות נז] בזה"ל, שאלה. האם יש רוח רעה במים שנטלו בהם ידיים עבור שינה דאחר חצות לילה. והאם אפשר לגזוז צפרניים אחר חצות לילה, ובפרט בלילה ששי אחר חצות? תשובה. יש רוח רעה במים, ואין לגזוז אז צפרניים, ואפילו בלילה ששי.

כשהגעתי לפה עצרתי. כי אם מצאנו שזה נזכר בפשיטות כ"כ בספרים אלו, ברור שיש לכך מקור נאמן. לכן ראוי להימנע מגזיזת הצפרניים בלילה, וכל שכן שיש להימנע מתספורת.

שאלה מהקהל: האם לא מצאנו לכך מקור ממחר"ח פלאגי?

תשובת מרן שליט"א: זכור אני שדבריו הם לגבי תספורת בלילה ל"ג בעומר, (עיין כף החיים – סופר – סימן תצ"ג ס"ק כ"ח) ולא לגבי הנדון שלנו. ועכ"פ יתכן שזה כך, רק שלא המשכתי לחפש.

בעבר חיברנו פיוט לכבוד עליית חתן בר מצוה לקריאת התורה וההפטרה, והוא יעלה חתן בר מצוה וכו'. צור ישראל קדושו וכו'. פיוט זה נדפס כבר והוא נפוץ בכמה מקומות ברוך הוא וברוך שמו. ראינו צורך לחבר פיוט כזה, בעיקר מפני שראינו שנפוצו פיוטים אחרים לבר מצוה הכוללים בתוכם את עניין התפילין, והם לא מתאימים לנו, כי לדידן אין קשר בין בר מצוה לתפילין.

כידוע, הקשר בין תפילין לבר מצוה הוא רק לפי הרמ"א, שכתב בן עפ"י בעל העיטור. ולדעתם, מיום בר מצוה בלחוד מניחים תפילין. אמנם לפי דעת הרמב"ם ומרן אין הדבר כן, אלא קטן שיודע לשמור על קדושת התפילין, יכול כבר להניח תפילין. זה יכול להיות גם בגיל עשר או אחת עשרה, וכן המנהג אצלנו והמקורות לכל זה בשו"ע המקוצר סימן ט סעיף לא, יעו"ש.

סיפרנו בעבר על ידידנו מה"ר לוי קשת זצ"ל, שדרש בשבת בשמחת בר מצוה, וכשגמר לדרוש אמרתי לו (ביני לבינו), "מארי, במחילה מכבודך, הדרשה שלך אינה לא לפי דעת הרמב"ם ולא לפי דעת מרן". הוא שמע זאת והתחיל לחשוב, והחזיר במוחו את הדרשה שלו, מה יכול להיות לא לפי הרמב"ם ומרן. התפלא, ולבסוף נענה ואמר לי, "הכל בסדר". אמרתי לו "אתה דיברת על מצות התפילין, מה זה שייך לבר מצוה?". ואז הודה.

הכניסו בטעות את מצות התפילין בתוך שמחת בר המצוה, ולא היא. לכן חיברנו את הפיוט דלעיל לכבוד שמחת בר מצוה, ולא מוזכר שם עניין התפילין כלל, אלא כל המצוות שוות בו.

הפיוט נדפס גם בסידור 'מנחה וערבית' שבהוצאת פעולת צדיק, וכתבנו שם בס"ד כך, נוהגים בזמנינו בהרבה בתי כנסיות של בני קהילתנו יע"א שהחזן אומר פיוט וכו', כדרך שנוהגים מזה דורות רבים לומר פיוט

השירה החדשה היא בלחן השיר המפורסם 'בוא לשלום חתן' ששרים בעת בוא החתן אל תחת החופה. אותו קצב. והנה בעיקבות הלחן יוצא שמלת 'מצוה' מהשירה היא מלעיל, אך זאת רק מפני משקל השיר, ולא כן הוא לפי הדקדוק. [אני אומר זאת כדי שלא תאמרו שלמדתי מהאשכנזים, ומשפת זמנינו, לומר כך].

יש שיר מוכר מהחתונות, בוא לשלום חתן ושמחה במתן. בוא בשעת צדק איש מחזק בדק. מחבר שיר זה ועוד שירים נוספים הוא מה"ר דוד בן יוסף משתא זי"ע, מאבות אבותיו של מהר"ש שבזי זי"ע. בשושלת משפחתם היו כמה פייטנים.

גם שם אומרים חתן מלעיל, מאותו טעם. 'בוא לְשָׁלוֹם חֲתָן'. אך יש קצב אחר לשיר שאומרים מלרע, הוא יותר מהיר, ואז אומרים חתן מלרע, 'בוא לְשָׁלוֹם חֲתָן'. ואותו קצב אפשר לעשות גם כאן. [אמנם בשניהם אומרים 'לְשָׁלוֹם' מלעיל, זה לא לפי הדקדוק, אבל הניגון מחייב זאת].

אותם משוררים הם מהתקופה הקדומה, בטרם התפשטו ספרי הקבלה, לכן שיריהם הם עפ"י הפשט ולא עפ"י הסוד. לדוגמא השיר 'בוא לשלום חתן', כולו על דרך הפשט בלא סודות מיוחדים. לדוגמא, המלים 'גם ותראה קומה למנורה דומה' וכו', משמעותם פשוטה עפ"י חז"ל במדרשים.

אין בפיוטיהם סודות בכלל, שלא כמו שיריו ופיוטיו של מהר"ש שבזי ע"ה, אשר עיקרם וייחודם הם על דרך הסוד בענייני הקבלה.

אנו יודעים שמחבר הפיוט 'בוא לשלום חתן' הוא מה"ר דוד בן יוסף משתא זי"ע, זה מפני שנזכר שמו לקראת סוף השיר 'שמעה בן יוסף', הוא ראותך כוסף. זה דברי ואני בן יהוסף דוד' וכו'.

מה"ר דוד בן יוסף משתא זצ"ל הנז"ל, בפיוט שעיקרו עבור שמחת תורה.

השיר המקורי פותח 'עת ששון הבנים יפרחו האבות', ולא נזכר שם המחבר בראשי הבתים. אני לקחתי את הפיוט המקורי ועשיתי בו קרוב לשלושים שינויים, גרעונות והוספות, לבד מהמטרה הראשונה להתאים את השיר לשמחת בר מצוה. לכן אמרתי כי "קניתי" את השיר לעצמי מן הדין "בשינוי השם", ורשאי אני לומר שפיוט זה הוא שלי, ובגלל זה גם חתמתי את שמי בראשי הבתים.

למשל, השיר במקור מתחיל – 'עת ששון הבנים יפרחו האבות. יפרחו כגפן בו פרי ותנובות'. מלת 'פרחו' חוזרת על עצמה פעמיים, ובפיוט שלפניכם עבור שמחת בר מצוה שיניתי זאת, ל'ישמחו האבות'. (ועמ"ש בס"ד בתשובה בהרחבה, אגב עניין ניגון השיר שלפני החופה. תשובה זו עדיין לא נדפסה, ויהי רצון שתהיה בחלק רביעי).

שינוי זה הוא לבד ממה ששינינו את הפתיחה מ'עת' ל'יום'. הטעם לזה הוא בכדי שבראשי הבתים יהיה רמוז שמי – יצחק. הבית החמישי מתחיל במלת 'זה', כך שראשי תיבות הבתים הן – יצחק ז. הזא"ן האחרונה היא בשביל לרמוז אחר מלת 'יצחק' תיבת 'חזק', כי ח"ת יש כבר בבית השלישי, וקו"ף יש כבר בבית הרביעי.

כידוע מדרך הפייטנים (כמובן לא כולם) שאחר שהם כותבים את שם, הם חותמים חז"ק, כגון בפיוט 'אחות קטנה' שחותם מחברו 'חזקו', דהיינו חז"ק. וכן הוא בפיוטים רבים.

בשיעור ליל ששי לבני הישיבות נר"ו שאלתי את הבחורים מדוע נהגו הפייטנים לחתום בתיבת 'חזק' [חיפשתי בספרים רבים, ולא מצאתי תשובה לכך]. ואז נתעורר אחד מהם, הבה"ח נהוראי דוידוב הי"ו (מישיבת בימ"ד עליון, פעיה"ק בני ברק ת"ו), ואמר לי מדנפשיה

חתן נעים וכו' לחתן שנשא אשה. אבל בפיוט בדורנו לבר מצוה, (ובשגגה ייחסוהו למהר"י אלשיך זצ"ל כביכול הוא חיבר פיוט זה), יש כמה קשיים ודחקים, הן מצד הסגנון והמשקל, והן מצד העניינים שבו, כגון תפילין שלפי מנהגינו אינו מתחיל להניחן דוקא מגיל שלוש עשרה כמנהג האשכנזים וכו'.

והנה עד היום, לבד מפיוט זה המיוחד לזמן העלייה לתורה, לא היה פיוט מיוחד לשמחת בר מצוה, ולא לשבת שאחריו, כפי מנהג הציבור כיום לערוך שמחה מיוחדת. ואף שאבותינו בתימן לא נהגו לעשות מאומה בבר מצוה, כי תפילין כבר הניח הנער כמה שנים לפני, וממילא לא היתה שום משמעות ליום זה. אבל במצב זמנינו, שמחה זה חשובה היא מאד לחיזוק הנערים, בכדי שירגישו ויחושו במעלת ובחשיבות היום הזה. וכל שכן שלא יחושו מקופחים לעומת חבריהם בכתה מעדות אחרות.

ועכ"פ, בעיקבות שאבותינו לא נהגו לערוך שמחה מיוחדת, אין שום פיוט מיוחד לשמחה זו, לכן ראינו לנכון לחבר ולערוך את הפיוט הזה, וברצוני לעבור אתכם יחד על השיר ולהסבירו בעז"ה.

שמעתי שיש בזמנינו נוהגים לשיר בשמחת בר מצוה את השיר 'אהוב לבי שמח במצוות נכתבו וכו', ואכן הוא מתאים לעניין, שהרי מוזכר בו תרי"ג המצוות. לעיל מוזכר שם גם 'זכור בוראך, ביום בחרותך', הרי שהוא כולל מלים המתאימות לעניין, אבל השיר שחיברנו בס"ד, הוא מיוחד עבור שמחת הבר מצוה, ויש בו חשיבות ומעלה מיוחדת. משא"כ הפיוט 'אהוב לבי שמח' שהוא רק בגדר "מתאים" עכ"פ, לשמחת בר מצוה.

לפני שנסביר את השיר, בכדי שלא אתעטף בטלית שאינה שלי אומר כי לא אני חיברתי את השיר מיסודו. בסיס הפיוט חובר על ידי

אבות בר המצוה, שהם הסבים (זקניו, אבי-אביו ואבי-אמו) ואבי בר המצוה בעצמו.

יפרחו כגפן. זה מושתת על הפסוק, יִשְׁבוּ יִשְׁבֵי בְּצֵלוֹ יַחֲיוּ דָגָן וַיִּפְרְחוּ כַּגֶּפֶן זָכְרוּ פִּינֵן לְבָנוֹן וְהוֹשֵׁעַ יָד חַן. במקור הפסוק מלת 'כגפן' היא בקמ"ץ, כיון ששם הפסוק באתנחא, אבל בפיוט כאן זה בסגול.

בו פרי ותנובות. דהיינו שבגפן יש פרי ושאר תנובות. מלת 'פרי' בכוונה עשיתי בדגש, בכדי שיפרידו בין מלת 'בו' למלת 'פרי', ולא יקראו אותם ביחד. ביאור הדבר הוא כי ידוע שבקריאת התורה מבדילים רבים מן המדקדקים בקהילותינו בין מלת 'בו' בוא"ו למלת 'בא' באל"ף. בתיבת 'בו' בוא"ו, מושכים מעט את הקריאה. כמו שההבדל קיים ומפורסם בין מלת 'לו' בוא"ו לתיבת 'לא' באל"ף. וכיון שכן, צריך להיות גם במקומות אחרים כיו"ב. לכן גם בפיוט זה שמנו דגש במלת 'פרי' שלא יישמע במשמעות הבאה, וכעין 'בא אל פרעה'.

אנו בדרך כלל בדברים כיו"ב מקפידים שהפ"א תהא רפה, כגון 'בורא פרי הגפן' שהפ"א בתיבת פרי רפה, כיון שקוראים זאת בנשימה אחת. אבל כאן שינינו זאת מהטעם האמור, שלא יישמע 'בא' באל"ף.

כמו כן יפרחו כגפן, כא"ף דגושה, אעפ"י שבפסוק זיפרחו כגפן היא רפויה, מאחר שכאן לפי הניגון עושים הפסק בין המלים.

בן עשר למשנה, שלוש עשרה למצוות. זהו סיום הבית, והכל הולך אחר החיתום, מעין המאורע. ושלושת השורות האחרונות הללו, הם פזמון החוזר בסוף כל בית.

צוף בדברי תורה, פרחו נצניהם. דברי התורה מתוקים מדבש ונופת "צופים". גמלו טוב פרים, העלו שושניהם. מעין האמור בפסוק לגבי מטה אהרן וַיִּגְמַל שְׁקָדִים [במדבר יז כג]. דהיינו שניכר

טעם לזה, מפני שחתימת השיר היא כעין סיום קריאה בספר תורה, וכמו שבסיום הקריאה אומר החזן לעולה "חזק וברוך תהיה", והסביר הפרי חדש את הטעם לזה, והביאו מהרי"ץ בעץ חיים שם, מפני שאמר רבי חנן על התורה במסכת סנהדרין [כו:], למה נקרא שמה תושיה, מפני שהיא מתשת כחו של אדם. לכן צריכים לומר לקורא "חזק". זו גם הסיבה שהפייטן מסיים את הפיוט במלים 'חזק', כי הפיוט שהוא חיבר, גמר והתיש את כחו, ועתה הוא צריך להתחזק.

השבת לך, "יפה מאד". ואכן הוא צודק, שהרי לי בעצמי לקח כמה שעות כדי לחבר את הפיוט הזה, ואחריו תש כוחי. ואפילו שזה היה רק תיקון ושינוי, ולא חיבור שיר חדש לגמרני, מכלל מקום לקח לי זמן רב לערוך אותו, בשביל לסדר את המשקל ואת כל הפרטים הנוספים.

השיר

כשאני מדבר כעת על משקל, אין כוונתי שהקפדתי על התנועות והיתדות, שזה הרבה יותר מסובך, וצריך להשקיע הרבה בשביל זה. זה היה לוקח עוד כמה שעות, וחבל לבזבז הזמן ולבטל תורה, העיקר שהפיסקאות תהיינה מתאימות מבחינת מספר ההברות, המקביל זה לזה פחות או יותר, כדי שיהא נועם ויפי לשיר. אך תנועות ויתדות אינו מוכרח, וידוע ג"כ שזה לא היה נהוג בימי קדם בישראל, רק מולדת חוץ, ור"י הלוי התחרט על כך בסוף ימיו, אעפ"י שאין בודקין מן המזבח ולמעלה כיון שהעניין קיבל "הַכְּשֵׁר" מגדולי ישראל, ובנפלאות מתורתך פרשת תצוה (אשר עודנו בכתובים) הרחבתי על כך בס"ד.

עתה נסביר בס"ד את משמעות השיר ופירושו בפרוטרוט. יום ששון בר מצוה (ג"פ), ישמחו האבות. אין כוונתי כאן על שלושת האבות הקדושים - אברהם יצחק ויעקב, אלא על

מסתבר לי יותר שחיבור פיוט זה נועד עבור הילדים שמביאים אותם בפעם הראשונה בשמחת תורה לבית הכנסת, לפי המנהג הידוע בקהילותינו שמכניסים אז ילדים קטנים כבני שנה או שנתיים ושלוש. וזאת הכוונה במלים 'פרחו נצנים' וכו'.

גם בהמשך הפיוט שם מובא עניין זה כך, שבלים בקנה, הם לולאות טובות. אני השמטתי זאת לגמרי, מפני שהם מלים במשמעות קשה, ולא מובנת כ"כ. ועיקר כוונתו היא לילדים הקטנים, שהם משולים לעליית השבליים בקנה. וזהו נמי 'לולאות טובות', דהיינו שילדים אלו מתחברים עם הדורות שלפניהם.

מטעם זה של קושי ההבנה, השמטתי גם את הפיסקא שבמקור, יום בחסדך תבנה, מוסדים מחרבות. עדיף לומר מלים מובנות למי ששר, ולכל השומעים, שיתקשרו עם העניין.

בפיוט שלפניכם בבית השלישי כתוב כך, חקרו בתלמוד, פלפלו בהלכות. שיניתי מהמקור ופתחתי במלת 'חקרו', בכדי לפתוח את הבית באות ח"ת. 'חקרו', החי"ת בחירק, לשון ציווי. ועל דרך זה גם ההמשך.

במקור הפיוט כתוב כך, דרשו במדרש, פלפלו בהלכות. גם למכסה עתיק, ערכו מערכות. יעלו על הראש, ציין פאר וברכות. במקום 'חקרו בתלמוד' הוא כתב 'דרשו במדרש'. 'דרשו', בקמץ הדל"ת, לשון עבר. וכן ההמשך.

הסיבה לזה היא מפני שידוע לכל, ואין זה סוד, שבדורות הקודמים רובם ככולם לא עסקו בתלמוד, וממילא דוקא לפי דורנו מתאים לכתוב את המלים 'חקרו בתלמוד'. מחבר הפיוט עצמו כתב 'דרשו במדרש' ולא הזכיר את התלמוד, כי לבד מיחידי סגולה מועטים, רובם ככולם לא עסקו בגמרא. פלפול בהלכות אכן לפעמים היה, אבל לא לימוד בגמרא.

הפרי לרואה. מפרי תורתם, עונים שואליהם. הפירוש מובן.

חקרו בתלמוד, פלפלו בהלכות. גם למכסה עתיק, תערכו מערכות. תעלו על הראש, ציין נזר וברכות. בדפים שלפניכם כתוב 'ציין פאר וברכות', ואני מתקן כעת ל'ציין נזר וברכות'. הטעם לזה הוא מפני שטען לי ידידנו היקר הרב אביחי שרעבי נר"ו ממודיעין עילית, כיצד מוזכר בפיוט 'פאר', הרי 'פאר' אלו תפילין, כאמור פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ וַיִּחַקְאֵל כִּד יוֹז.

השבתי לו שהוא צודק, ומפניכן, ובכדי שלא תצא טעות, אני משנה זאת כעת. ואף שאני לא התכוונתי לזה כלל, מכל מקום אפשר לטעות בזה, ועלולים להבין שהכוונה על תפילין שלראש, מפני שכתוב לעיל מינה 'תעלו על הראש'. וכיון שמטרתנו שלא להזכיר עניין תפילין בפיוטי בר מצוה כמו שאמרנו, ואפשר להבין שהמדובר על התפילין, החלטתי היום לשנות זאת ולגרוס כך – תעלו על הראש ציין נזר וברכות. וגם אחר חילוף זה, התוצאה מתאימה למשקל השיר.

עיקר הכוונה בזה היא שבזכות לימוד התורה יעלו ברכות על ראשם. וציין נזר הוא על דרך הכתוב ציין נזר הקדש זהב טהור [שמות טל ל], והמשמעות מובנת, על שם כתר תורה, כנזכר במסכת אבות, 'שלושה כתרים הם' וכו'.

בפיוט המקורי לגבי שמחת תורה כתוב כך, עת ששון הבנים, יפרחו האבות. יפרחו כגפן, בו פרי ותנובות וכו'. יום בשמחת תורה, פרחו נצנים. גמלו טוב פרים, העלו שושנים. מפרי תורתם, שואליהם עונים. טעם חיבור הפיוט לשמחת תורה יובן עפ"י דברי המפרש שם (בספר שירת ישראל בתימן דף 433), שצעירים היו עולים לרוב לחתני תורה. אני אינני מכיר מנהג כזה, כנראה כך היה במחוז שרעב, מקום מושבו.

מלאה רשע, בל ישוער איזה סבל הם סבלו שם מאומות העולם, קשה להעלות זאת על הדעת. אוי לנו כי חטאנו. הכל בעוונותינו הרבים. מפני חטאינו גלינו מארצנו.

ממילא מובנת סיבה נוספת מדוע לא עסקו אבותינו בתלמוד, כי הראש צריך להיות פנוי ורגוע בשביל לעסוק בעיון התלמוד, והם לא יכלו מרוב הצרות לעסוק בתלמוד בעיון. לכן הם עסקו במדרשים ואגדות וקבלה, שעל ידם יכלו להירגע מהצרות שהיו להם, וזה מה שהחיה והחזיק אותם בגלות. יחידי סגולה ממש זכו להיות מעינים ומפלפלים בתלמוד, אבל לא היה שכיח רבים יעשו כמוהם, ואין לבוא אליהם בטענה.

יהיה איך שיהיה, המצב כיום השתנה ברוך ה', יש הרבה תלמידי חכמים למדנים גדולים בתלמוד, באמצעות הישיבות והכוללים, כן ירבו וכן יפרוץ. לכן שיניתי ממה שמחבר הפיוט כתב, וכתבתי כך חקרו בתלמוד, פלפלו בהלכות. תחקרו ותתעמקו בש"ס. המחבר הנ"ל כתב את פיוטו בלשון עבר, ואני שיניתי זאת ללשון עתיד, וכנזכר לעיל.

בהמשך הפיוט כתוב, גם למכסה עתיק, תערכו מערכות. 'למכסה עתיק' רומז לסודות התורה, עפ"י הגמרא בפסחים [ק"ט]. שדורשת את הפסוק לְמַכְסֵה עֶתִיק וְיִשְׁעֶיהָ כַּגִּיחַ, זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין. והיינו סתרי תורה שמיועדים ליחידים. לכן אנו אומרים 'חקרו בתלמוד פלפלו בהלכות. גם למכסה עתיק תערכו מערכות', ללמד שיש ללמוד את הגמרא וההלכות בעיון, ובד בבד יזכו להשקיע בלימוד רזי תורה. ומלת 'גם' באה לרבות את האגדות והמדרשים. ואפשר להכניס בה דברים רבים נוספים.

שאלה מהקהל: מפורסם כי 'עתיק יומין' רומז על הקב"ה?

מהר"י אבוהב בעל מנורת המאור כתב בהקדמתו בזה"ל, מצינו שהיו בין קדמונינו תנאים שהיו בקיאים בהלכות יותר מבאגדות, והיו אחרים שהיו בקיאים באגדות יותר מבהלכות. והוא מביא ראיות לכך, יעו"ש.

אצלנו בדרך כלל התעסקו בפירושים ומדרשים יותר מבלימוד הגמרא. ואף שהיו חייבים לדעת את ההלכות, צריך לומר שהם לא ראו צורך ללמוד אותן מתוך הגמרא, כי ההלכות נמצאות כבר בספרי הרמב"ם והשו"ע.

הרמב"ם עצמו כתב בהקדמתו למשנה תורה שספרו מתאים ללימוד הלכה מתוכו, במקום כל הספרים. אבותינו תפסו זאת למעשה. אולי ארץ תימן מיוחדת בכך מכל הארצות בכך שהם למדו את ההלכות רק מתוך הרמב"ם, ולא מתוך הגמרא.

כנראה שמחזו שרעב מיוחד בכך יותר משאר המחוזות. הראיה לכך מספר 'חמדת ימים' למהר"ש שבזי זיע"א, שהוא לא הזכיר בספרו את הגמרא כלל ועיקר. כשרצה להביא מאמר חז"ל בש"ס, ציין את המקור מספר עין יעקב. היתה לו בקיאות עצמה בספר עין יעקב וברמב"ם וכו', אבל גמרות הוא לא הזכיר כלל.

סיבה נוספת לדבר נראית לי, מפני שידוע ליודעים כמה וכמה השפלות וצרות נוראות סבלו יהודי תימן מאומות העולם. דיברנו בעבר [וירא ה'תשע"ד] כמה וכמה צרות סבלו, עד שאמרנו כי מסתבר שלא היה מקום בעולם בו השפילו את היהודים יותר מארץ תימן.

בספר קורא הדורות למהר"א ערוסי זצ"ל יש הרבה עדויות על כך. והנה רוב ספרו עדיין בכתב יד, אבל בס"ד זכיתי והוא הגיע לידי, ויש לי העתק. וכשקראתי אותו נדהמתי לראות איזה צרות קשות ורעות הם סבלו. מבהיל. ממש דמעות נוזלות. היום אנו חיים בגן עדן לעומתם. הערבים הם אומה רשעה ומטופשת,

על ידי שיקום הקב"ה אנו נזכה ונראה בהודו ובהדרו של משיח.

יום תקיים עליון, בָּא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל. למעשה היה צריך להיות כתוב 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל' כמו במקור הכתוב, אבל המשקל מחייבנו להוריד את האות הזו. וגם בפיוט המקורי זה כך.

שוב להר המוריה, יעלו ישראל. אנו מתפללים שנזכה לעלות בשלושת הרגלים לבית המקדש, השוכן בהר המוריה. וזה הפירוש 'שוב', כמו שבעבר היו עולים ישראל לבית המקדש, כך יה"ר שנזכה לזאת גם בעתיד הקרוב, אכי"ר.

שאלה מהקהל: מדוע שלושת הבתים הראשונים הם בלשון רבים ואילו הבית הרביעי בלשון יחיד?

תשובת מרן שליט"א: התשובה פשוטה. הבתים הראשונים פונים למשפחת בעלי בר המצוה בכדי לכבדם לשמחם ולעודדם. גם בבית השלישי פונה המשורר לציבור המסובים עם בעלי השמחה, מבקש מעורר ואומר – 'חקרו בתלמוד, פלפלו בהלכות' וכו'. אבל הבית הרביעי הוא תפילה להשם, אומר המשורר 'קום בקרוב' וכו', לכן הוא בלשון יחיד.

שאלה מהקהל: מה הפירוש בסוף הבית הרביעי – 'שוב להר המוריה יעלו ישראל'?

תשובת מרן שליט"א: כפי שאמרנו – שוב פעם כמו בעבר, יעלו ישראל לבית המקדש. הכוונה כאן אינה לפנייה לקב"ה כאומר – "הקב"ה שוב אלינו" וכו', אלא ששוב פעם יחזור המצב לקדמותו ויעלו ישראל לבית המקדש.

המשקל והחריזה גורמים למחבר השיר לדבר לפעמים בשפה קשה במעט. הפייטן מוגבל מפני שעליו לפרש את הכוונה בהתאם למשקל השיר. לכן אאמו"ר זצ"ל היה אומר על כך בדרך מליצה, "אל תהי שוטה בחרוזים". [על דרך האמור בחולין דף צה ע"ב. העורך]. משקל השיר גורם שאי אפשר להביע את הכוונה

תשובת מרן שליט"א: נכון. זה 'עתיק יומין' בפת"ח ודגש, ואנו מדברים על 'עתיק' בקמץ. אך דרשו חז"ל על הקב"ה כנז"ל, 'עתיק עתיק'.

שאלה מהקהל: זכורני שיש מדרש האומר שהסודות רמוזים באגדות ובמדרשים.

תשובת מרן שליט"א: גם זה נכון בהחלט, אבל זה לא מדרש, ויש לכך כמה מקורות. למשל, הרדב"ז בתשובותיו [ח"ד סי' רלב] כתב, שיש אגדה דבר נגלה ונסתר, הנגלה מושך את הלב, והנסתר לא ניתן אלא ליודעים חן, והם כבשונו של עולם וכו'.

מהר"ל מפראג בספר באר הגולה [באר הששי] כתב, שכל האגדות, סתרי תורה וחכמה צפונים שם למי שידע להבין. והגר"א בפירושו על ספר משלי כתב על הפסוק, 'עַל שְׂדֵה אִישׁ עֵצֶל עֵבְרָתִי וְכַד לֹא, לחם, הם ההלכות. ויין, הם האגדות אשר בהן גנוזים כל הסודות. ועיין עוד בספרי תולדות יצחק תגא דאורייתא דף נ"ח.

הבית הרביעי מתחיל כך, קום בקרוב נראה, הוד לבן עמיאל. המלך המשיח נקרא וילקוט שמעוני תהלים רמז תתמה, ופרקי דרבי אליעזר פרק יט, ובעוד הרבה מדרשים] בשם 'מנחם בן עמיאל'. ואנו אומרים לקב"ה 'קום' על דרך האמור בפסוק קוֹמָה יִי וַיִּפְצוּ אֲבִיךָ [במדבר י לה], וכן נאמר, יְקוּם אֱלֹהִים יְפִיצוּ אוֹיְבָיו וַיְנוֹסוּ מִשְׁנֵאָיו מִפְּנֵיו [תהלים סח ב]. אנו מבקשים מהקב"ה שיקום, וזה רומז לתשועת עם ישראל. נאמר גם, קוּם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל [עמוס ה ב].

כתוב בתהלים יי לַמַּבּוּל יִשָּׁב [כט י] ואומרים חז"ל מאחר שהקב"ה ישב במבול, קרה מה שקרה – וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה [בראשית ז כג]. מזה נבין בקל וחומר מה יהיה כשהקב"ה יקום בעז"ה. נורא נוראות. זה יוביל לגאולת עם ישראל וביאת המשיח, אז יעשה הקב"ה דין ומשפט בגויים, כמו שהבאנו לעיל שנאמר 'יקום אלהים' וכו'. זה הפירוש בפיוט 'קום בקרוב נראה, הוד לבן עמיאל',

עוד החלפתי מלת 'אל', ב'צור'. כי בדרך כלל מסמיכים את לשון ישועה עם צור, כמו שנאמר, וַיִּנְבֵּל צוֹר יִשְׁעָתוֹ (דברים לב טו). עוד נאמר בשמואל ב' (כז מז), חִי יְיָ וּבְרוּךְ צוֹרֵי יְרֵם אֱלֹהֵי צוֹר יִשְׁעֵי. גם בברכת 'אמת ויציב' אנו אומרים, ויצרנו וצור ישועתנו. לשון 'אל' שנקט מה"ר דוד משתא, הוא מדת החסד, אני העדפתי לומר 'צור', כי זה מתאים יותר לפי שורש העניינים.

חתימת הפיוט היא, תשלחה אליה, תמשחה בן דוד. במקור הפיוט כתוב 'תשלחה את ינון'. אני שיניתי למלת 'אליה', וזה נשאר במשקל התנועות, [כי שניהם כוללים שלוש תנועות]. מה שכתבנו מתאים יותר, כמו שנאמר הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא (מלאכי ג כג), הרי שלשון שליחה מתאים למלת 'אליה'.

רואים שראשי התיבות של הפיוט פותחים בשמי – יצחק [ואח"כ חזק]. לכן שיניתי לפתוח קום בקרוב, במקום יום בשלום נראה. הוא פתח ארבעה פעמים רצופות במלה יום, 'יום בשלום', 'יום תקיים', 'יום להר מוריה', 'יום בחסדך' וכו', עיין לעיל.

אחרי שהתייעצתי עם החברים, אני חושב שעדיף לסגנון, 'זה דברי ואני "יצחק נסים" הוליד'. דהיינו ששם המחבר הוא יצחק, ואביו הוא נסים. כי זה יוכל כל אחד להבין מעצמו לפי המלים, וכעין מה שבשירה המקורית כתוב 'בן יהוסף דוד'. שא"כ 'בן יהודה הוליד', איך יבין שאני מצאצאי מה"ר יהודה. לא יבין זאת, רק אם נצרף לשירה פירוש צמוד.

אח"כ חיברנו הלל מיוחד, וזהו, והללויה חתן בר מצוה הזה יברכהו אלהי ישראל. ויתברך בברכת מנחם בן עמיאל. הזכרנו אותו בשביל השלמת הפיוט. מימינו מיכאל ומשמאלו גבריאל. מלפניו אוריאל ומאחוריו רפאל. ועל ראשו שכינת אל. ויתקיים בכולנו מקרא שכתוב, ובא לציון גואל, והללויה.

בצורה ברורה לגמרי. יש לפייטן "לחץ" מבחינת החרוזים, ולפעמים הפייטן צריך להכניס משהו בדוחק. אפילו אצל הפייטנים הגדולים זה כך, קל וחומר אנחנו.

שאלה מהקהל: אולי אפשר לומר שמלת 'שוב' חוזרת על הקב"ה, והיינו שישב הקב"ה להר המוריה, ואליו – יעלו ישראל'.

תשובת מרן שליט"א: עכ"פ אני לא התכוונתי לכך. כוונתי היתה שנזכה שוב לעלות לבית המקדש בשלושת הרגלים, כמו שהיה בעבר. אבל אולי אפשר לפרש כך, דהיינו שישב הקב"ה להר המוריה, שה' ישרה את שכינתו בציון, ובנוסף יעלו ישראל.

אולם קצת קשה לפרש כך, כי אם כדבריתם כן הוא, היה צריך להיות כתוב 'ועלו ישראל' [בתוספת וא"ו]. אבל בכל זאת אני חושב שיתכן להעמיס זאת ולפרש גם כמותכם, והרי זה כעין 'ניבא ולא ידע מה ניבא'.

הבית החמישי הוא כך, זה דברי ואני, בן יהודה הוליד. בבית זה צעדתי בעיקבות הפייטן בשיר 'בוא לשלום חתן', המסיים 'זה דברי ואני, בן יהוסף דוד' וכו'. אבל אני הייתי חייב לשנות מהמקור, כי אינני בן יהוסף דוד, וכתבתי תמורת זה – 'בן יהודה הוליד', כי הנני מצאצאי יהודה [ראש משפחתנו הוא מה"ר יהודה זצ"ל, לפני עשר דורות, ולכן משפחתנו נקראת בשם בני יהודה. רצאבי, אינו אלא כינוי על שם עירנו].

המצפה ישעך, צור בכל יום תמיד. במקור הפיוט כתוב 'המחכה ישעך, אל בכל יום תמיד', ואני שיניתי ללשון 'המצפה', מלשון צפית לישועה [שבת דף לא ע"א]. וכדאיתא בהקדמה לזוהר הקדוש דף ד' ע"א, שצריך לצפות לישועה 'בכל יום'. (וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך על הפסוק לִישׁוּעָתְךָ קוֹיָתִי יי [בראשית מט יח]).

שבח הספר 'פסקי שע"ה' על הלכות נדה ונשואין כולל טבלאות לפרטי ההרחקות, מאת הרה"ג נתנאל עומסי שליט"א מו"צ בבית ההוראה פעולת צדיק – מודיעין עילית, ושתי הערות בעניינים אלו.

ברוך השם שזכינו שיצא לאור בתחילת השבוע ספר חדש 'פסקי שע"ה' שהוציא לאור ידידנו הרה"ג נתנאל עומסי שליט"א ממודיעין עילית.

הספר הוא קיצור הלכות נדה ונשואין, כולל טבלת הרחקות. אבל אינו קיצור רגיל, כי הוא כולל בתוכו כמה חידושים. הספר נתחבר הן למתחילים והן לחפצים בחזרה, דהיינו הן לחתנים וכלות והן למי שלמד כבר את ההלכות.

גם מי שלמד את ההלכות צריך לחזור עליהן, כי נוכחתי לראות בעוונותינו הרבים, שאפילו מי שלמד את ההלכות עלול לשכחן בסוף, ואפילו הלכות מפורשות הוא עלול שלא לקיים.

ידוע לי שהרב המחבר יגע על הוצאת ספר זה יגיעה רבה מאד. הוא לא רק העתיק את ההלכות כמות שהן, הוא דייק בכל פרט. הוא עמל להביא כל הלכה בצורה ברורה ומסודרת.

הוא הוסיף עוד על כל הנ"ל כמה הלכות שאמרנו לו בע"פ. הוא שאל והשבנו לו, והוא קבע זאת בספר, וכתב שזו הוראה. הוראות אלו עדיין לא נדפסו בספרים.

בסוף הספר הוא הדפיס טבלת הרחקות, שהוא פירוט דברים שרובם לא כתובים בספרים לגבי דיני הרחקות, וזה ודאי חידוש גדול, כי הוא מפרט את פרטי ההרחקות במציאות החיים, והדבר חשוב מאד.

הוא לא מיהר להוציא את הספר. לפני ההדפסה עברו תלמידי חכמים רבים על הספר, והעירו והאירו, והוא השתדל שלבסוף יצא דבר מתוקן. הדבר חשוב מאד, יישר חיליה לאורייתא.

הלל זה מיוחד לכבוד בר המצוה. ומה שאמרנו 'מימינו מיכאל' וכו', הם מלאכי השרת, מיכאל גבריאל אוריאל ורפאל, וסימנם מגא"ר. סדרם דלעיל, מיכאל מצד ימין וכו', הוא עפ"י המדרש [פרקי דרבי אליעזר פ"ד].

ז"ל המדרש שם, ארבע כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקדוש ברוך הוא. מחנה ראשונה של מיכאל מימינו, מחנה שניה של גבריאל על שמאלו, מחנה שלישית של אוריאל מלפניו, מחנה רביעית של רפאל מלאחריו. ושכינתו של הקדוש ברוך הוא באמצע, והוא יושב על כסא רם ונשא, וכסאו גבוה ותלוי למעלה באויר וכו'. עפ"י מדרש זה נתייסד מה שאומרים (האשכנזים בקרית שמע שעל המטה) 'מימיני מיכאל' וכו'.

שאלה מהקהל: מדוע בפיוט זה נקרא הנער 'חתן בר מצוה' ולא 'חתן בר המצוה'?

תשובת מרן שליט"א: בגלל שזה כבוד על הלשון. מהגם, שלכאורה ראוי לומר בלא ה"א הידיעה, כי אין איזה מצוה מיוחדת שמדברים עליה כעת. וכך הרי רגילים לומר בדרך כלל.

שאלה מהקהל: אולי מתאים לומר יותר 'בר מצוות'?

תשובת מרן שליט"א: מקובל לומר 'בר מצוה'.

שאלה מהקהל: מדוע 'בן יהודה הוליד' בצירי, ולא 'בן' בסגול?

תשובת מרן שליט"א: אם נאמר בסגול, אזי מלת 'יהודה' תהיה מיותרת וכפולה. לכן עדיף לומר 'בן' בצירי ואז מפסיקים מעט, ואח"כ אומרים 'יהודה הוליד'.

במהדורא קמא של פיוט זה, אכן כתבתי בן יהודה הוליד, הבי"ת בסגול. אך אחר כך העדפתי לנקד בצירי, כדי שלא תהיה כפילות. אם בנו של יהודה, ברור שהוא הוליד אותו. אך בצירי המובן שהוא בן, והמוליד יהודה.

בעליהן כמו קודם לכן. הן חושבות שבשבעת ימי הנקיים איסורי ההרחקה קלים יותר. וראוי להזהירם ולהוציאם מטעותם. וְנִסְרוּ כָל הַנְּשִׂימִים, כי מוחזקות הן בנות ישראל להיות זהירות מזהירות בתורה ובמצוות כאשר ידברו אליהן בלשון רכה וכו'.

דברים אלו עוררו וחיזקו את מהרי"ץ, ובזכות זה הוא קם וחיבר את חיבורו 'שערי טהרה' על הלכות נדה, כמו שכתב מהרי"ץ על מחבר הספר הנ"ל שהוא הזהיר מאד ללמד וכו'.

רציתי להוסיף עוד דבר בקיצור לגבי בדיקת חורים וסדקים המוזכר בהקדמה לספר 'פסקי שע"ה' בזה"ל, ואני הקטן, כאשר יצאתי לתור ולברר אחר קצת אחר העניין וכו'. אכן, אל ה' ויאר לנו. מו"ר שליט"א ביאר (בשיעורו השבועי במוצ"ש שלח ה'תשע"ה) את העניין בסברא נכוחה, והוכיח כיצד נשתלשלו העניינים, כפי מה שקיבל מתלמידי חכמים וכו'.

דיברתי על נושא זה לא בפרשת שלח בלבד, אלא גם בפרשת חוקת ובלק שלאחריה, וגם בפרשת מטות. לצערנו, כאשר יצא לאור הספר המכונה "טומאת אשם" [מרן שליט"א מכנה את הספר 'טהרת משה' בשם 'טומאת אשם'. העורך], וחששנו שהוא יבלבל את הציבור (עכ"פ שבשוליים) בהלכות ומנהגים אלו, הוצרכנו להוציא מלב הטועים, והארכנו בפרטי ושרשי העניינים, לבאר ולברר הדבר לאשורו.

הדבר סובל אריכות, כי הרב אלישע חן יצ"ו שלח אלי שאלה חשובה בנושא זה, ואין הפנאי מסכים כעת לברר את הדבר עד תומו, ובל"נ נברר זאת בשיעור הבא.

ובכל אופן על דבר אחד צריך להעיר בכדי שלא יצא מכשול. בעוונותינו הרבים מדפיסים כיום ספרים רבים, ומבלבלים את הציבור

בהיות שהזמן קצר, נתעכב כעת רק על נקודה אחת. בסיס כל הלכות אלו הוא ממהרי"ץ, ומהרי"ץ בסוף ספר שערי טהרה [דף תכה] כתב בזה"ל, והיה לך למשיב נפש לאות ולעד, מה שהאריך בזה הרב בספרו מְשָׂרָא קטריין, כי הזהיר בזה עד מאד ללמד דעת את עמי הארץ הנשים דיני נדה ואיסור והיתר. על כן אני הצעיר העבד לעבדי ה' המסתתרים בטולא דמהימנותא וכו', ערכתני הנה הדינים הצריכים בקיצור בלשון ערבי.

חיפשתי את מקורו בספר 'משרא קטריין' – מתיר קשרים]. ספר זה הוא עתיק מאד, וכתוב בו כך, וגם דרשת הנשים אשר חיבר החסיד הקדוש רבינו יונה ז"ל, בכלל ספר איגרת התשובה. יחבר עם שאר ספריו, והיתה עמו וקרא בה למען ילמד לדעת איך יתנהג עם אשתו, ובכל אשר יפנה ישכיל. וראוי להטריח את החזנים הלועזים לנשים, יקראו להם הדרשא ההיא מדי חודש בחדשו, כי רבים מהמון העם לא ידעו ולא יבינו גם הם גם נשיהם, הדינים הצריכים להם בהלכות נדה ואיסור והיתר.

מחבר הספר משרא קטריין מזהיר ללמד לנשים את הלכות נדה ואיסור והיתר, כי פרטיהם מצויים, ואם לא יחזרו על זה, הציבור עלול לשכוח. מסופר על אחד הגדולים, שהוא חזר על הלכות אלו כאלף פעמים.

ויש נשים שסופרות שבעה עם היום שפוסקות בו מלראות. כמובן שזו טעות, כי ספירתם היא ששה ימים במקום שבעה. ויש נשים שסופרות השבעה ימים מעת לעת. זו טעות מוזרה. הן חושבות שהספירה היא מעת לעת, ואינן מבינות שצריכים לספור שבעה ימים שלמים, לילה ויום. אין אומרים מקצת יום ככולו בהלכות אלו.

ויש שטובלות ביום השביעי מבעוד יום. וגם בשבעת ימים נקיים אינן נזהרות כל-כך עם

הן מחמירות וזהו. אם זה לא לבן, זהו טמא. כמה פעמים נתברר לרבנים שאסרו לעצמן את המותר בחנם. לכן דברי אותו חכם "נאמן" אינם נכונים כלל. לא מניה ולא מקצתיה. אין לבנות עליהם בסיס.

זו פירצה חמורה, הם רוצים להיתלות ולהסתמך כיום שכביכול כבר היה בתימן דבר כזה. לא היה ולא נברא. ח"ו להקל, כי זה נוגע לספק ברת רח"ל.

כיום התמחו גם רבנים תימנים לענות במראות, וזה נחוץ והכרחי בזמנינו לפי המצב שאי אפשר להחמיר מדאי.

יסוד הלכה זו שאפילו הרבנים לא ענו על שאלות אלו הוא מהרמב"ם הסובר שאין בזמנינו ראיית דם לחכמים, אלא הנשים פוסקות לעצמן. מצוי לעתים רחוקות שהיו שואלות לחכם, באמצעות אשתו, אבל זה לא היה נפוץ כלל. ממילא אי אפשר לבוא ולהגיד שהיו נשים שהיו פוסקות וכו', אין אלו אלא דברים בטלים. לא היו נשים שהיו פוסקות הלכה מוסמכות לענות על שאלות במראות הדמים. אין מצוי דברים כאלה ח"ו. ישתקע הדבר ולא ייאמר.

זוהי כעין טעותו של מחבר הספר "טומאת אשם" שהזכרתיו מקודם, שהוא בנה שיטה ואמר שתורת הלכות אלו נמסרה לנשים, וכביכול זהו פירוש הפסוק, אֵל תִּשָּׂא תוֹרַת אִמָּךְ (משלי א ח), דהיינו שהלכות אלו נמסרו לנשים. לדבריו, תורת הטהרה נמסרה בידי הנשים ולא בידי הרבנים.

אמנם הוא לא מדבר על מראות הדמים. אלא באופן כללי על ההלכות הללו, מספר הימים והבדיקות וכו'.

זה שקר וכזב. חמור מאד לומר כך, וחמור עוד יותר לגלות פנים בתורה ולומר שזהו פירוש

שאינם יודעים דברים ברורים. הדברים אמורים כלפי מה שכתוב בשו"ת שיח נחום נהרב נחום אליעזר רבינוביץ, מעלה אדומים ה'תשס"ח, סימן ס דף 203].

מובן מתוכן הדברים שם, כי יש כיום חוגים פשרניים אשר התחדש אצלם ונמצא בקרבם "יועצות הלכה", מפני שבזמן האחרון מתחילים ללמד נשים הלכות נדה, והן נבחנות עליהן, ובקיצור נשים אלו הן "חצי רבניות".

השתוממתי לראות על זה את הערת העורך בזה"ל, שמעתי עדות מחכם נאמן, שהיו מקומות בתימן שהיו זקנות אשר היו מוחזקות לבקיאות בענייני מראות, והנשים היו פונות אליהן, ומעולם לא ערער אדם על כך. כך מקובל היה בתימן כי הנשים היו עוסקים בזה, כי בכך היו מצויות, כדוגמת ניקור חלב, ואין צריך לומר אפיית מצות.

לגבי אפיית מצות הוא אכן צודק, כי ברוב המקומות הנשים הן שהיו מתעסקות בזה. הרי זו היתה מלאכתן גם בכל ימות השנה. לגבי ניקור יש בדבריו ממש, כי היו מקומות שהנשים היו מנקרות, כגון שאביה היה שוחט ומנקה, ממילא גם היא ראתה וידעה. מצויות גם נשים בודדות שהיו שוחטות בתימן, גם היו נשים שהיו בקיאות בהלכות שחיטה בספר הרמב"ם על-פה. נשים אלו הן היו חכמות במיוחד.

אולם לגבי מראות הדמים, הדבר שקר מוחלט. לא היו נשים, ואפילו לא גברים, דהיינו רבנים, שהיו מורים הלכות בזה לרבים. אף שהוא כותב שדבריו הם דברי חכם נאמן, זו טעות חמורה. מי שאמר זאת לא ידע מה שהוא מדבר. הוא שמע דברים שאינם ברורים, והגיע למסקנא בדויה.

אין דבר כזה. אפילו בעיר הבירה צנעא, ששם היה מרכז התורה, ידוע לנו שהנשים לא היו מבינות במראות בין ימינן לשמאלן.

[לאחר מכן הצטרף לתרום להם גם הרב דרור פופר יצ"ו, ויישר חילו, ירבו כמותו בישראל].

שׁו"ת הציבור

שאלה מהקהל: הרב הזכיר קודם שיש עניין שלא לתת צדקה בלילה, האם גם יש להימנע מלפסוק על הצדקה?

תשובת מרן שליט"א: אין קשר בין הדברים. יש להימנע רק מנתינת צדקה בפועל. ותל דבר טמא, שהוא מפני שליטת הדינים אז. ועוד, שגם האר"י מודה שמותר אפילו ליתן בפועל, כשהמצוה עוברת.

השם יתברך יזכנו להרבות תורה ומצוות, ולשמוח בשמחת הילדים בני עשר למשנה, שלוש עשרה למצוות, אכ"ר.

הפסוק. הזמן אינו מספיק כעת לברר זאת, ובלי נדר נשלים את העניין בשבוע הבא.

יישר כחו של יקירנו הנעלה הרה"ג נתנאל עומייסי שליט"א. יה"ר שיזכה להמשיך בדרך זו להרבות תורה בישראל, ויוסיף לעסוק בהוראה הלכה למעשה. הספר הזה יאיר עיני ישראל בבתים רבים, כי תכליתו ללמוד את ההלכות בצורה קלה, ברורה ופשוטה, ובלימוד משותף. יישר חיליה לאורייתא, וירבו כמותו בישראל.

ביקשו ממני מוציא החוברת 'חן אשה על בעלה' שדיברנו עליה בשבוע שעבר, לומר לציבור כי בעיקבות מה שדיברנו שהם זקוקים לתרומות להפצת החוברת, התקשר אליהם איזה נדיב לב ותרם להם חמש מאות ש"ח. איני יודע מי הוא, אבל היכן שהוא נמצא ברוך יהיה. אמנם זה לא מספיק וצריכים עוד תרומות. יהי רצון שכן ירבה וכן יפרוץ.

הודעה חשובה!
שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.
לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה.
פרטים בטלפון: 050-4140741

